

Szokács László

És refrénként visszatér a valóság...

Veres János szlovákiai magyar író, 1930. február 28-án született Tornalján. I skoláit szülővárosában, Rozsnyón és Rimaszombatban végezte, ám tanulmányait a háború miatt kénytelen volt félbeszakítani, majd súlyos betegsége miatt nem folytathatta azokat. Különböző tátrai szanatóriumok lakója 1949-1957 között, később "szanitéc" majd népművelő. Negyvenéves korában egészségi állapotára való tekintettel nyugdíjazták. Cseh és szlovák költők verseit fordította magyarra és jónéhány verse szlovákul is megjelent. A Rimaszombatban élő költő 1990-ben megkapta a Nógrád megyei Tanács VB által alapított Madách-díjat.

Verseskötetei: Három fiatal költő (Oszvald Árpáddal és Török Elemérrrel 1954), Ifjú szívem szerelmével (1955), Tüzek és virágok (1961), Fehér szarvas (1967), Homokvirág (válogatott versek, 1972), Mikrovilág (1979), Életút (válogatott versek, 1989). További munkái: Földrengés után (elbeszélések 1965), Szétekintés a rimaszombati járásban (honismereti kislexikon 1977).

Veres Jánossal rimaszombati lakásán beszélgettem.

*

– *Kamasz fejjel hogyan élted meg a háború befejezését, 1945-öt?*

– *A gimnázium alsó négy osztályát akkor végeztem el, amikor még Horthy Magyarországhoz tartoztunk. Eminens tanuló voltam. Az iskola - osztálytársak, barátok - kilencven százaléka átment a zöldhatárom Miskolcra, Sárospatakra, ki hová tudott. Szöttek és hátizsákkal vitték amit lehetett. Nagyon vágytam rá, hogy én is a többiekkel mehessenek. Egyik volt tanárom, aki nagyon szeretett, Sárospatakról rendszeresen írt, hívott, hogy készen áll minden, ingyen internátus, meg vannak a könyvek... Szüleim nem engedtek. Egyetlen gyerek voltam, betegeskedő, kérleltek, maradjak: mi lesz velem a messzi idegenben? Szlovák gimnáziumban folytattam a következő négy osztályt úgy, hogy egy évet kihagytam, s a következőben pedig a szememmel voltam beteg.*

– *Hogyan boldogultál, hiszen nem beszéltél szlovákul?*

– *Jó nyelvérzékem volt világleletemben, hamar megtanultam szlovákul, ám eleinte rettenetesen rossz volt. Szerencsémre igen jól futballoztam, s ezért kedveltek a szlovák fiúk is. Per-*

szé jónéhányszor azért kinevethettek volna, ami néha elemi erővel ki is tört belőlük, de nem volt abban gúny – például egyszer *rolics* helyett *holics*-ot mondtam történelem órán. Az egyik választót, a másik borbélyt jelent. Nem ugyanaz. Lelkileg azért mégiscsak megviselt engem, hogy szlovák gimnáziumba kellett járnom. Azelőtt is szerettem olvasni, közvetlenül a front után "fedeztem fel" magamnak Ady-t. Magamra voltam utalva, mert szüleim nem voltak literátus emberek, nem tudtak segíteni abban, hogy mit olvassak. Nagyon erősen éreztem, hogy olvasnom kell, s ha autodidakta módon is, magamhoz venni, beszívni mindent, amit a szlovák iskolában nem kapok meg. A magyar történelmet, irodalmat, hiszen akkor ez a "felsős" anyag kiesett.

– *Ugyanígy járt minden hozzád hasonló magyar gyerek, aki itthon maradt?*

– Igen, így járt. És akik nem olvastak, azoknak az életéből sok minden kimaradt. Azok a hozzám hasonló mai nagyapák nem tudják például, hogy ki volt *Szabó Lőrinc* és sok mindenki másról sem tudnak. A véletlen folytán nagyon sok jó dolog került a kezembe, megismerhettem Márai munkáit, jártam az ismerősöket, kölesönkértem a könyveket, elolvastam. Nekünk otthon kevés könyvünk volt.

– *Mikor kezdted verset írni?*

– Kezdjük azzal, hogy én még húsz éves sem voltam, amikor tüdőbajt kaptam és felkerültem a Magas Tátrába, szanatóriumba. Ha összeszámoljuk az ott töltött időt – mert többször voltam ott – 1949 és 1957 között kis híján öt évet töltöttem a tátrai szanatóriumban.

Itt ismerkedtem meg 1951-ben *Fábry Zoltánnal*, aki ugyanabban a szanatóriumban volt, sőt egy folyosón laktunk. Beszélgettünk, látogattuk egymást. Már jóval korábban is írtam verseket, de titkoltam, talán egy kicsit szégyelltem is. Aztán egy napon hosszas gyötörődés után, amikor már baráti viszonyba kerültem Fábryval, úgy gondoltam, odaadom neki a verseim, utóvégre nem halok bele, ha azt mondja: nem érnek semmit, tüzeljem el. – Egy hétig tanulmányozta, s mikor visszaadta, azt mondta: folytassam a versírást, mert tehetséges vagyok, ugyanakkor bejött a szobámba és azonnal "elkobozta" az éjjeliszekrényemből az Ady-kötetet. Meglepődtem, hiszen nemhogy kedveltem, istenítettem, imádtam Adyt. De ahogyan Fábry elmondta, hatása nagyon érződött verseimen, ezért vitte, s dugta el. Hozott viszont újabb és újabb köteteket, József Attilát, Aragont, hogy "elválasszon" Adytól.

Szigorú ember volt Fábry Zoltán. Nagyon tudott szeretni, de voltak dolgok, amiben nem ismert tréfát: nem tudott hazudni. Mondok egy példát. Egy időben nagyon rosszul néztem ki. Lefogytam ötvennégy kilóra. Barátaim, ismerőseim ezt mondták: jól nézel ki, nem változtál semmit! – Közben kiderült, a hátam mögött már a temetésről beszélnek. Fábry Zoltán nem kértelt: – Nagyon rosszul nézel ki – mondta –, de majd kikezelnek, s minden rendbejön. Úgy is lett. – Ilyen volt, képtelen volt alakoskodni és ezért volt biztatás nekem, amikor kérte hogy írjak továbbra is.

Midőn néhány hónap után éreztem hogy elmúlt Ady "hatása", amit írok az már más, akkor az Új Szónak beküldtem néhány versem. Rövid idő múltán az egyiket leközlötték és újakat kértek. Érdeklődtek is mit keresek a Tátrában, egyáltalán ki vagyok én...

– *Fábry Zoltánnal végig megmaradt a kapcsolatod?*

– Nem sűrűn, de leveleztünk. Ő Stósos volt, én itt Rimaszombatban. Nem akartam őt később leveleimmel terhelni... A tőle kapott leveleket azonban gondosan őrzöm, féltett ereklyéim.

– *Hogyan alakult életed, amikor végleg elhagytad a Magas Tátrát, meggyógyultál?*

– Ez 1957-ben volt, amikor kimondták, hogy munkaképes vagyok, rendbejött a tudóm. Szanitécként dolgoztam. A huszanhét évemmel, a főiskola már nem jöhetett szóba. Később a kórház irodájában dolgoztam szanitéci fizetéssel, majd a járási művelődési otthon módszertani előadója lettem, 1959-ben nősültem, s ha már az évszámoknál tartunk, 1971-ben rokkantnyugdíjas lettem, de nem a tudóm miatt...

– *Az 1956-os forraramol milyen hatással volt rád?*

– Állandóan a rádión volt a füllünk, hallgattuk Szabad Európát. Én még éjszaka is, amikor a szüleim már aludtak.

Elárulok neked valamit: még a Magas Tátrában, az 1950-es évek elején Fábry Zoltán egyszer bevallotta nekem, hogy nem hisz a szocializmusban. Négyszemközt voltunk. A miértre talán egy mondatral válaszolt: a sztálini gyilkosságok miatt. Aztán egyebeket is hozzátett. Én akkor még hittem, és Fábry sem tudott ettől eltéríteni: írtam dicsőítő, sematikus verseimet. Egyrészt ez volt az irányzat, másrészt az eufória miatt, hogy már van magyar iskola, van magyar újság, egyenjogúak lettünk és ez micsoda boldogság... Közben járt hozzánk Pozsonyba a Csillag című folyóirat Pestről, s ebből jöttünk rá, hogy *Simon István, Nagy László, Juhász Ferenc* és *Csoóri Sándor* már régen túl van a sematizmuson, mi pedig még mindig "vonalban" vagyunk.

Nemcsak verseket írtam ekkoriban, hanem riportokat is. Nagyon sokfelé jártam. Ezeket a riportokat az Új Szónak, a Fáklya című folyóiratnak, irodalmi lapoknak küldtem. Tetszett a műfaj, mert lírát is tudtam az írásokba vinni. Igenám, de közben, a riportok során mindenütt hallottam a panaszokat. Tudod, hogy van, marasztalják, kínálják az embert, s közben oldódik a nyelvük, s elkezdenek panaszkodni. És akkor kezdtem el gondolkodni azon, amit Fábry mondott nekem, hogy kiábrándult mindenből. Sajnos lépten nyomon csak a bajokról beszéltek az emberek, s ekkor jöttem rá, hogy mennyi gond van mindenütt. Kezdtém "kiszerezni" a szocializmusból és rájöttem, milyen ökörvoltam, egy hazug és aljas világot szolgáltam. Azért volt rossz, mert gondold meg, aki csak érdekből volt kommunista vagy szocialista párti, annak mindegy volt. De ha valaki szerelmes egy nőbe, istennőnek, angyalnak képzeli azt, s kiderül róla az ellenkezője... Ezért volt nagyon fontos határkő életemben, munkámban 1956, mert végleg kiábrándultam ebből az eszmerendszerből.

– *Ez a verseidből is kitűnik, mert a gömöri táj, a palóc emberek iránti szereteted egyre erősebben érződik lírádban.*

– Igen, jól érzed. Ilyen előzmények után kezdett megváltozni verseim tartalma. Már 1956 előtt is, de főleg 1957-58-ban. Jött – buta és nagyképű szó – a fordulat, ami feljebb emelt, mikor éreztem, hogy ez már jó, amit csinállok: Igaz is, jó is! Meg aztán kaptam leveleket Pozsonyból, az ismerősöktől. Ismertem a nálam jóval fiatalabb *Cselényi Lacit*, ő ott tanult a főiskolán. *Mács Jóska*, aki bátkai fiú volt, járt hozzám, hozta a híreket, hogy Pozsonyban a kávéházban olvassák verseimet és arról beszélnek, hogy milyen változás következett be nálam. Fábry is buzdított, dicsért egyik levelében.

– *Hogyan emlékszel 1968-ra?*

– A CSEMADOK járási bizottságának elnökségi tagja voltam, itt Rimaszombatban. Természetesen az egész elnökség egyöntetűen helyeselte az akkori reformokat. Volt azért bőven dogmatikus, antidubcekista, sőt sztálinista is közöttünk, s először ezekkel kellett megvívni a harcot. Azon mesterkedtünk, hogy helyettük olyan emberek kerüljenek az elnökségbe, akikre szükség van. *Szokolai Imre*, szegény, nyugodjék békében, ebbe pusztult bele. Egyébként Szó-

kolai Imre, *Danis Tamás* és jómagammal triumvirátust alkottunk ebben az időben.

No most, mi elkezdtünk küzdeni a kisebbségi jogokért. Ezt a küzdelmet ne úgy értsd, hogy verekedtünk a szlovákokkal, vagy magyar zászlót lobogtattunk a piactéren, hanem úgy, hogy cáfolhatatlan adatokkal tele, beadványok özönét küldtük Pozsonyba és ide a rimaszombati járási pártbizottságra. Mert ekkor még párttagok voltunk és ekkor még a párt akcióprogramjában benne volt, hogy a CSEMADOK az itt lévő magyar kisebbség életének jobbítására tegyen javaslatot. Hát mi ezt tettük. Itt jegyzem meg, hogy ezek a beadványok jobban dühítettek az illetékeseket, mintha zászlót lengettünk volna, mert olyan adataink, érveink voltak, amit nem tudtak, nem lehetett cáfolni.

Jött ezután a megszállás, az "inkvizíció", és megkaptuk a magunkét. Engem úgy kivágtak a pártból mint egy rongyot. Szokolai Imrét úgyszintén. Danisnak az volt a szerencséje, hogy ő nem volt párttag, őt semmiféle pártfegyelem nem béklyózta, nem volt köteles tudni, hogy mit nem szabad csinálnia. Igaz, őt is feketelistán tartották. Egy bizottság elé kellett állnunk, amely hat-hét emberből állt. Magyarok is voltak persze ebben a bizottságban, akik olykor még többet szónokoltak, s jobban elítéltek minket, mint a szlovákok. Ilyen volt a dramaturgiája ennek a fegyelminek.

– *Gondolom, szilenciumot is kaptál.*

– Teljeset és mindenhonnan kizártak. Azaz, az írószövetségben meghagytak és ezt a mai napig nem tudom megfejtani, miért történt. A szlovák írószövetségnek volt egy magyar szakcsoportja. Ennek tagja maradtam. Kizárták *Dobos Lacit*, *Gyurcsó Pistát* – Gyuresóék olyan szegények voltak a Masaryk és a Horthy rendszerben is, hogy koldulni is jártak. Gyurcsó Pista apja híthű kommunista volt: mégis kizárták! Engem bennhagytak. Ez azért volt nagy szerencse, mert az irodalmi alaptól kapott szociális segélyem megmaradt. A szilenciúmrol nem beszélt senki, csak egyszerűen hiába küldtem verseket. Jöttek a hírek, hozták az ismerősök ide Rimaszombatba, hogy ne is küldjek, mert hiába...

– *Közben újból súlyosan megbetegedél.*

– Ez volt az a betegség, ami miatt 1971-ben rokkantnyugdíjas lettem. Nem mertem az emberek közé menni, félttem. Rettenetesen kellemetlen helyzet volt, mert aki rámnézett és beszélt velem, az azt hitte, hogy egészséges ember vagyok. Hogy mégis sikerült "kijönnöm" ebből a beteges, pszichés állapotból, azt *Samu Béla* doktor úrnak köszönhetem, aki mindent megtett gyógyulásomért. Vannak szent, megszállott emberek. A sorstól megadatott nekem, hogy több ilyen embert ismerhettem. Ilyen volt Szokolai Imre elektromérnök barátom, már említettem, ő infarktushalált meg, később díjat neveztek el róla, amelyet kétévénként a járás legjobb kultúrmunkásának ítélnék oda. És ilyen volt dr. Samu Béla is, aki éjt nappallá téve hivatásának élt, ott volt az osztályon a betegeinél. Egyetlen kikapcsolódása a klasszikus zene volt. Barátok lettünk, több mint két éven át kezelt.

– *A betegség, a leltetés nem szegte alkotókedved?*

– Nem. Írtam az "íróasztalnak" még a kórházban a betegségem alatt is. Aztán később, a 70-es évek közepétől megkezdődött az oldódás velem szemben. Előzőleg még az Irodalmi Szemle kezdte közölni verseimet, nem túl sűrűn, nem főhelyen és nem rendszeresen. Később Mács Jóskán keresztül üzent az új főszerkesztő, hogy küldjek anyagot: verset, riportot, fordítást, mert közli. Megjelentek válogatott köteteim is, de az *Új Szó*, az *Új Ifjúság* és a rádió végig szilenciumon tartott egészen az úgynevezett "bársonyos forradalomig". Aztán a versek a "fiókból" előjöttek: a *Hétben*, az *Új Szóban* is közöltek már. Itt említem, hogy 1978-ban írtam

egy hosszú prózaverset, amely még nem jött le sehol, Jean D'Arc és a csillagok a címe. Ott van Pozsonyban, a Szemlében megjelenhetne, más lap kultúrrovatába nem fér be. Akkor nagyon fontos versnek tartottam, ma már talán nem annyira érdekes. Jean D'Arc a börtönben végig-gondolja életét, a csillagokkal társalog, azok vigasztalják, és *refrénként folyton visszatér a valóság: az inkvizíció, a börtön és az, hogy szalmán fekszik.*

Lassan gyógyulni kezdtem. Úgy képzeld el, hogy már ki mertem menni az utcára, de közben mindig valakinek jönni kellett velem. Hála Samu doktornak, egyre bátrabb lettem. Ő irányított, biztatott, hogy tartsam be a fokozatosságot. Segített az is, hogy figyeltek az emberre a szomszédból, Magyarországról is. Az egyik napon levelet kaptam egy számomra "vadidegen" embertől, Dr. Zsebők Zoltántól, aki Budapesten a radiológiai klinika igazgatója volt. Leírta, hogy rendszeresen olvassa az Irodalmi Szemlét, tudja rólam, milyen nehéz a sorsom, hogy mi történt velem, hogy anyagilag is rosszul állok és megkérdezte, miben segíthet. Meglepett, és nagyon jólesett levele, mert nem innen elszármazott, nem is kitelepített szlovákiai magyar volt. És milyen a véletlen: éppen akkor, amikor megérkeztek sorai, édesanyámnak rákos képződménye keletkezett. Levelet írtam Zsebők professzornak, megköszöntem, hogy felfigyelt rám, hogy törődik velem és kértem: vizsgálja meg édesanyámat és ha lehet segítsen rajta. Pestre mentünk. Anyámnak még leánykorából voltak ott ismerősei. Egy hétig vizsgálta Zsebők doktor édesanyámat. Zárt borítékba tette és ideadta nekem az előírt kezelést. Anyám több mint tíz évig élt még. Az itteni onkológián kezelték, de Zsebők doktor úr hosszabbította meg életét és nem rákban halt meg.

– *Kanyarodjunk vissza az időben. A CSEMADOK-ban régóta dolgozol és úgy tartanak számon, hogy nem sokat beszélsz, inkább cselekszel.*

– Igen fontos dátuma életemnek 1962, mert akkor hoztam létre itt Rimaszombatban a Tompa Mihály klubot. Most ünnepeltük májusban a harminc éves évfordulót. Összejöttek a régi és az új vezetőségi tagok, együtt voltunk, beszélgettünk. Az elnök már nem én vagyok, de harminc éven át ott voltam szürke eminenciásként mindig a klub mellett. A helyi szlovákok is tudják, hogy ez milyen színvonalas jó klub, mert megfordult már nálunk Czeizler Endrétől Básti Lajosig, László Gyulától Dévai Nagy Kamilláig, Czine Mihálytól Béres Feriig nagyon sok tudós-, művész ember. Még a klub alapítási évében létrehoztam a Fáklya nevű irodalmi színpadot. Tíz évig működött. A legjobbak között voltunk. Egyszer a nagydíjat is elhozták a komáromi Jókai Napokról. Volt egy nagyon jó rendezőnk, Mács Zoltán pedagógus, és egy zenetanárő Horváth Júlia, a zenei szerkesztőnk. Hárman úgy összeforrtunk, mint a testvérek. Én szerkesztettem a műsorokat, ők pedig rendeztek. Ma is megvannak...

Ezért szép idők voltak azok... Akkor már nős voltam, az évben született Attila fiam is, aki most a klub titkára és a Hatvani István nevét viselő cserkészcsapat parancsnoka. Az unokám Előd is már iskolás, szeptembertől magyar iskolába jár. Hogy telik az idő...

– *Itt Rimaszombatban került a kezembe az a honismereti kislexikon, amelynek anyagát te gyűjtötted, szerkesztetted. Szétekintés a Rimaszombati járásban - ez a munka címe. A bevezetőben a mestert, Fábry Zoltánt idézed. Mi volt a célod a lexikkonnal?*

– Hagyományaink, kulturális emlékeink ápolása, illetve feltámasztása vezette tollam a kislexikon összeállításánál. Egy nemzet, egy népesoport nemcsak nyelvében, hagyományai-ban is él. Ezt nem én találtam ki, sokkal nagyobb emberek vallották, vallják. Meggyőződésem, hogy a polgárok és az ifjúság általános műveltségének gyarapításával foglalkozó kultúr-munkásoknak, pedagógusoknak, a CSEMADOK illetékeseinek tudniuk kell szűkebb pátriánkról

mindazt, amit ez a gyűjtemény tartalmaz. Az összeállítás 1977-ben készült, s további kutatást, bővítést várva adtam tovább a kéziratot, amely már Miskolcon van és bízottak, hogy kisformátumú kötetben hamarosan vizsontlátom.

– *Milyen érzés volt Madách-díjat kapni?*

– Még a szilencium idején, amikor nagyon rossz volt körülöttem és velem minden, akkor – most már meg nem mondom milyen módon – jött létre a kapcsolatom a Palócfölddel. Közöltek tőlem verseket, még olyanokat is, amiket itt nem közöltek volna, noha már oldódott a helyzet. Nekem nagyon jólesett, hogy egy magyarországi lap felfigyel rám. És akkor megismerkedtem *Praznovszky Miskával*, *Pál Józseffel*, *Baranyi Feri* is járt itt, amikor ő volt a főszerkesztő. Jómagam később háromszor voltam író-olvasó találkozón Salgótarjánban. Először egyedül, aztán velem jött Losoncról, *Ardamica Feri*, a prózaíró.

Szóval jól összebarátkoztunk, aztán mindezek után teljesen váratlanul következett a meglepetés – én ugyanis nem gondoltam, hogy "mit forralnak ellenem" – nem levél, hanem egy deputáció érkezett, s közölték, hogy Madách-díjat kapok, szeretettel meghívtak az átadásra, de nemcsak engem, feleségemet, fiamat és menyemet is...

Nagy élmény volt a díjátadás, és az, hogy jelen volt *Göncz Árpád*, aki akkor még az írószövetség elnöke volt. Előzően még *Havel* elnökkel tárgyalt Budapesten, aztán kocsiba ült, és lejött Balassagyarmatra, hogy jelen legyen az aktuson. Hárman kaptunk díjat, *Kovalcsik Andrást* tanár és *Schmidt István* népművelő. A vacsora előtt még volt időm, s akkor úgy alakult, hogy Göncz Árpáddal elkezdtünk beszélgetni. Nagyon jó benyomást tett rám. Mintha rokonom, régi barátom lenne, olyan közvetlenül beszélgettünk. Amikor megválasztották köztársasági elnöknek és néztem a TV-t, mondtam a feleségemnek: ott a barátunk, Göncz Árpád!

– *Sok fontos dátumot említettünk. Hogy látod, a "bársonyos forradalom" mit hozott a szlovákiai magyarságnak?*

– Hemingwaynek Az öreg halász és a tenger című kisregényét ismered. Ugye, sokáig nem fogott semmit, végül megfogta a nagy halat, de mire a partra ért vele, a cápák lerágták róla a húst és csak a csontváza maradt. Így vagyok én a bársonyos forradalommal...

– *Hogyan telnek napjaid, min dolgozol?*

– Most egy újságot fordítok, irodalmi szlovák szöveget már ritkán. A helyesírást jobban tudom, mint sok született szlovák. Sokszor megdöbbenek a hibákon. Továbbra is irányítom, a háttérből, a Tompa Mihály klubot, részt veszek az üléseken, szívesen megyek a fiatalok közé, mert úgy érzem szeretnek. És a legfiatalabbal is tegeződöm! Összejön, együtt van a család, fiam, menyem, kisunokám. Beszélgetünk a múlttól, tervezgetünk. Sokszor gondolok szülőhelyemre Tornaljára. Oda jártam vissza mindaddig, amíg nagyapám után nagyanyám is meg nem halt. Szeretem a palóc embereket, hallhatod, én is palóc dialektussal beszélek és ennek nagyon örülök. Egyik lábammal mindig Tornalján, a másikkal Rimaszombatban voltam még felnőtt koromban is. Tudod az az érdekes, hogy amikor már az említett neurózistól megszabadultam, éppen akkor álltam le a versírással...

Rengeteg mondanivalóm volna pedig... Most, ahogy öregszik az ember és az életidőm zsugorodik, évről évre kiszűröm a kevésbé fontos témákat, hogy megmaradjanak a legfontosabbak. Ezek viszont valahogy túlértek bennem. Sőt mintha meglottyadtak volna, mint a túlérlett gyümölcs. Attól tartok, hogy már soha nem jönnek elő belőlem és nem tudom hogy miért...